

YENİ DÜNYA DÜZENİNDE GÜÇ KAZANAN ÜLKELER: YÜKSELEN EKONOMİLER

Emin Çivi

Celal Bayar Üniversitesi, MANİSA

S. Tamer Çavuşgil

Michigan State University

Giriş

Küresel değişimin yoğun şekilde hissedildiği ilk yıllarda, gelişmekte olan ülkeler yabancı yatırımlar için oldukça riskli pazarlar olarak görülürlerdi. Fakat son yıllarda bu ülkelerin çağa uygun rekabetçi bir yapı kazanmak için, değişim yaşanması, kendilerini gerçek dünyaya adapte etmesine ve çeşitli alanlarda gerçek güçlerini gösterebilmelerine olanak vermiştir. Yaşanan değişimler sonucu gelişmiş ülkelere göre farklı bir rota izleyen bu tür ülkeler, kısa zamanda diğer rakip ülkeler arasından sıyrılıp, kendilerini bir üst basamağa taşımayı başarmışlardır.

1. Küreselleşme ve Yükselen Ekonomiler

Yeni küresel yapının dünya ekonomik yapısında meydana getirdiği köklü ve geriye dönülmesi imkansız değişimlerin ana kaynağını iletişim ve enformasyon teknolojilerindeki gelişmeler oluşturmaktadır. Bu alanlarda değişimin hızla tüm alanlara yayılması, coğrafi mesafelerin etkisinin azalmasına ve bilginin istekli birey ya da ülkeler tarafından kolayca elde edilebilmesine olanak sağlamaktadır. Ekonomik ve politik yapıda meydana gelen değişimlerle birlikte, piyasalarda tüm oyuncuların rollerinin yeniden belirlenmesiyle yaşanan sosyal ve kültürel değişim de tüm dünya değerlerini birbirine yaklaştırmıştır.

1960-70'li yıllarda ekonomik açıdan zayıf olarak kabul edilen, kendi kabuğundan sıyrılamamış, dışa kapalı ve iç yapısındaki olası gelişmelere izin vermeyen az gelişmiş/gelişmekte olan ülkeler, dünyada son 20-25 yılda yaşanan bu hızlı değişimden çok etkilenmişlerdir. Küresel yapı ve kuralların hızla yerleşmesiyle, uzun yıllar gelişmiş ülkelerin tekelinde olan ekonomik kaynaklar diğer ülkelerin de kullanımına sunulmuştur(Shell, 2000). Yaşanan değişim öncesinde dünya pazarlarında oligopolistik bir yapıda çok rahat hareket edebilen gelişmiş ülkeler, diğer gelişme

isteğinde olan ülkelerce rahatsız edilmeye başlanmıştır(Riesenberg, 1999: 8-15). Bu oligopol piyasalar zamanla çözülmüş ve daha önce izleyici rolündeki ülkeler de piyasalarda etkin olmayı başarmışlardır.

Son 20-25 yıl içindeki dünya pazarlarında yaşanan bu gelişmelerin temelinde, teknoloji ve sermayenin hızla yer değiştirebilme özelliğini elde etmiş olması yatmaktadır. Aşırı atıl kaynağa sahip olan kendi ülkelerinde bunları verimli alanlara yönlendirme şansı olmayan/az olan, batılı firmalar için yükselen ekonomiler olarak nitelediğimiz devletler, çeşitli fırsatlar sunmaktadır.

Dünya ekonomisindeki bu hızlı değişime neden olan faktörlerin başında dünyadaki değişimi hızlandıran ve bu gelişmelerin devamına olanak sağlayan çeşitli olaylar bulunmaktadır. Küresel değişimi hızlandıran bu olaylar küresel değişimin ana taşları olarak kabul edilebilir. Dünyadaki tüm dengelerin değişimine, yeniden oluşmasına ve dünya devletlerin gün geçtikçe birbirlerine yaklaşmasına neden olan olaylar şunlardır:

- ✓ Soğuk savaşların sona erip, Doğu ve Orta Avrupa ülkelerinde yaşanan değişimler (Liberal yapılara dönüşen bu ülkeler yükselen ekonomiler arasında sayılmakta ve dünya devi firmalar için, büyük nüfuslarıyla, değerlendirilmeye hazır pazar potansiyeli oluşturmaktadır.)
- ✓ İki Almanya'nın birleşim ve yeniden yapılanma sürecini tamamlayıp dünyadaki en güçlü ülkelerden birisi haline gelmesi.
- ✓ Avrupa Birliği içinde ülkelerarası dayanışma ve birleşmelerin hız kazanması, tek ekonomik ve politik yapının oluşumu için adımların daha ciddi hale gelmesi.
- ✓ Kuzey Amerika'daki ekonomik birlikteliklerin artması. (NAFTA içi birliktelikler ile ABD, Kanada ve Meksika'nın arasındaki karşılıklı ikili ilişkilerin gelişmesi.)
- ✓ Bir çok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin GATT (General Agreement on Trade and Tariffs) hükümlerini kabul edip, uygulamaya koyması.
- ✓ İletişim ve ulaşım sektörlerinde yaşanan hızlı değişimin ülkeleri hissedilebilir derecede yakınlaştırması.
- ✓ Gelişmiş ülke firmalarının "kalite" anlayışını yapılarındaki her kademeye yerleştirmeleri, sürekli gelişme ve değişmeyi temel hedef olarak kabul edip, bu politikaları uygulamaya koymaları.
- ✓ Bir çok uzak doğu firmasının kaliteyi yaşam tarzı olarak algılaması ve firmanın yapısında gerçekleştirdikleri değişimler sayesinde, diğer batılı ülkelere rakip olarak her türlü pazarda kendilerini kabul ettirmesi.

- ✓ Çin, Hindistan, Meksika, Türkiye ve diğer ülkelerin ekonomik açıdan kendilerini liberalize etmeleri, yabancı yatırımlara kapılarını açıp, tüm yasal ve görünmez engelleri ortadan kaldırmaları, ithalat engellerini azaltmaları ve ayrıca kendi pazarlarını batılı firmaların tüm nihai ürünlerine açmaları.
- ✓ Gelişmiş ülkelerin ekonomik kalkınma hızları hemen hemen aynı kalırken, Endonezya, Tayvan ve Tayland gibi ülkelerin büyük kalkınma hızını yakalamaları.

Yukarıdaki faktörler incelendikten sonra, global ekonominin temelinde yatan iki faktörü temel değişimin kaynağı olarak alabiliriz (Crook,93:5-44). Birincisi, bir çok gelişmekte olan ülke (Doğu Avrupa ve eski SSCB ülkeleri) politik yapılarında radikal değişikliklere gitmiş ve politik yapıdaki bu değişimi ekonomik sistemlerinde gerçekleştirdikleri köklü reformlarla desteklemeyi başarmışlardır. İkinci faktör ise, gelişmiş ülkelerdeki özel girişimlerin yapısının sürekli değişmesi ve gelişmekte olan ülkeleri hedef almasıdır. Ayrıca yükselen ekonomilerin yabancı sermayenin kendi ülkelerine gelmesi için verdiği teşvikler de küresel değişimin gerçekleşmesindeki önemli adımlar arasında kabul edilebilir.

1990'ların başından itibaren uluslararası işletme yönetimi alanında kavramsal değişiklikler zorunlu hale gelmiştir. Günümüzün bir çok gelişmiş/gelişmekte olan ülkesinin gelişmiş ülkeler tarafından uzun yıllar üçüncü dünya ülkesi kabul edilip, kendilerine rakip olarak görülmemesinin temelinde, o dönemlerde işletme literatürüne yerleşen eski yönetim yaklaşımı bulunmaktadır. Fakat 1990'ların sonunda yeni dünya düzeniyle birlikte başlayan değişim, işletmecilik alanında da kendisini gösterdi.

Şekil-1 Gelişmiş ve Yükselen Ekonomiler Arasındaki Denge İlişkisi

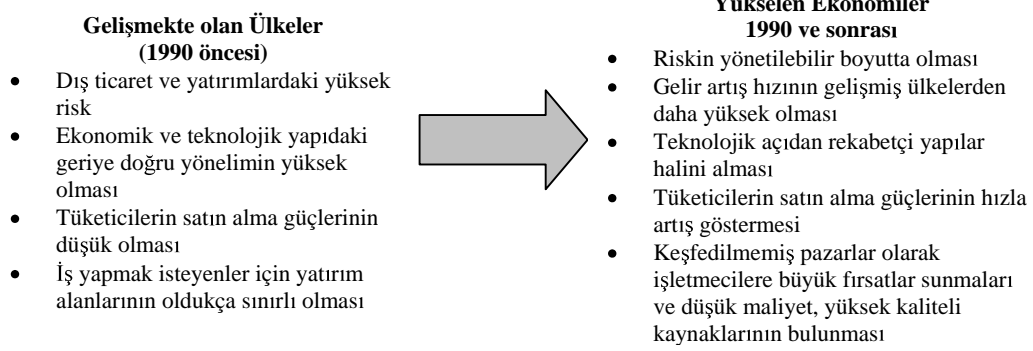
Kaynak: P. Krugman (1994) "Does Third World Growth Hurt First World Prosperity" **Harvard Business Review**, July-August, s. 153.

1990'lı yılların başlarında bir çok ülkenin dünya pazarlarında önemli konumlar ve başarılar elde etmesiyle gelişmiş ülkeler, yükselen ekonomilerin sahip oldukları yüksek kalkınma hızı ve potansiyelle kendilerini rekabet ortamında geri planda

birakacaklarını düşündüler. Bu dönemde küreselleşmenin en önemli sonuçlarından birisinin, dünya ekonomisine yön veren gelişmiş ülkelerin güç kaybedecekleri ve bu sürecin devam edeceği düşüncesi idi (Krugman,1994: 153). Fakat Paul Krugman, gelişmiş ülkelerin dünya pazarlarında hızla söz sahibi olmayı başaran yükselen ekonomilerden bu kadar çekinmelerinin yersiz olduğunu geliştirmiş olduğu modelle net bir şekilde açıklamaktadır (Bakınız şekil 1). Bu modelde yükselen ekonomiler ve gelişmiş ülkelerin özelliklerine değinildikten sonra, yükselen ekonomilerdeki verimlilik artışının dünya toplam üretimini arttıracığı ve bu artışın gelişmiş ülkelerdeki yaşam standardını yükselteceği vurgulanmıştır. Krugman, yükselen ekonomilerdeki çalışanların ücretlerinin artmasıyla, toplam talebin büyüyeceğini ve gelişmiş ülkelerin potansiyel pazarlarının genişleyeceğini ifade etmektedir (Krugman, 1994: 153).

Önceleri, geliştirmekte olan ülkelerin her birisi için faaliyet gösterilen ülkeye özgü pazarlama, satış yaklaşımı geliştirilmesi yaklaşımı, sıradan olmayan ve oldukça derin araştırmalara ihtiyaç duyulduğu bir süreci gerektirmekteydi(Osman-Gani ve Toh, 1999: 1-8). Farklı pazarlar için kullanılan pazarlama araçlarının farklılık ve sürekli değişim göstermesinin en önemli nedeni, ülkelerin uluslararası ticaret ve iş birliklerine karşı beklentilerinde değişiklik olmasıydı. Fakat daha sonraki yıllarda yeni yönetim anlayışının da etkisiyle, yükselen ekonomiler, yabancı yatırımcılara güvenmeleri gerektiğini ve karşılıklı çıkarların korunup, kazançların her iki taraf için de artabileceğini fark ettiler ve batılı işletmeleri izleyip doğru yönelişler için gelen yardımları kabul etmenin gerekliliğini anladılar(Moskin, 1988: 33-34). Şekil 2’de uluslararası yönetim alanındaki yükselen ekonomilerin öneminin arttığı değişim özetlenmektedir. 1990 öncesi eski yönetim anlayışında gelişme isteğinde olan, fakat gelişmiş teknoloji kullanamayan ve yeterli yatırım gerçekleştiremeyen ülkelerin, yeni anlayışla birlikte daha risk alabilir, hızlı gelişme potansiyeline sahip bir kimlik kazandığı görülmektedir.

Şekil-2 Yeni Uluslararası Yönetim Yaklaşımı

Kaynak: R. Moskin(1988) "The Third World Asks for a Fair Deal" **World Press Review**, ss. 33-34.

2. Yükselen Ekonomi Kavramı

Yükselen ekonomi terimi literatürde kendine yeni yer bulmasına rağmen, konunun güncelliği ve gösterdiği önem nedeniyle akademisyen ve araştırmacılar arasında yoğun bir şekilde kullanılıp, sayısız makale ve araştırmalara konu olmayı başarmıştır. Bir çok gelişmiş ülke kökenli işletme yöneticisi başlangıçta bu ülkeleri sadece kısa dönemli işletme ihtiyaçlarının karşılanması için uygun pazarlar olarak düşünmüşler, fakat yükselen ekonomilerde yaşanan rekabet ve hızlı değişim ve adaptasyon sonucu bu ülkelerin farklı şekilde değerlendirilmesine itmiştir. Ancak hangi ülkelerin yükselen ekonomiler sınıfına dahil edilmesi gerektiği halen tartışma konusudur.

Üzerinde durulması gereken bir diğer konu ise hangi ülkelerin yükselen ekonomi sınıfına dahil edilmesi gerektiğidir. Bütün gelişmekte olan ülkeler yükselen ekonomi olarak nitelenebilir mi?

Ülkedeki adil olmayan gelir dağılımı, zayıf endüstriyel, sosyal altyapı ve aşırı nüfus gibi bir çok problemi ortadan kaldırmak için reformlar yapmaya karar veren, bu konuda uzun dönemli planlar oluşturan, bu planları uygulamaya koyan ve bu faaliyetler sonrası kişi başına GSMH'da artış kaydeden ülkeler yükselen ekonomi olarak adlandırılmaktadır(Çavuşgil ve Ghauri, 1990: 10-15). Yükselen ekonomiler ve gelişmekte olan ülkeler ekonomik ve sosyal yapılarındaki benzerliklere rağmen, gelişme konusundaki kararlılıkları ve ülke vatandaşlarının refahlarını artırmadaki başarılarıyla birbirlerinden ayrılmaktadır. Her yükselen ekonomi, gelişmekte olan ülke

olarak adlandırılabilmekte, fakat her gelişmekte olan ülke yükselen ekonomi sınıfına dahil edilmemektedir¹.

The Economist dergisi (8 Ocak, 94:102) gelişmekte olan ülkeler arasında yaptığı, toplam GSMH miktarı ve sermaye pazarlarındaki kapitilüzasyon oranını temel aldığı araştırmasının sonucunda dünyadaki 24² ülkeyi yükselen ekonomi olarak sınıflandırmıştır. ABD Ticaret Departmanı ise, 10 büyük ve önemli yükselen ekonomiyi şu şekilde sıralamaktadır: Çin Ekonomik Alanı (Çin, Tayvan ve Hong Kong), Hindistan, Endonezya, Güney Kore, Türkiye, Polonya, Meksika, Brezilya, Arjantin ve Güney Afrika Cumhuriyeti(Garten, 1996: 6-8).

Küresel değişimin başladığı yıllarda, gelişmekte olan ülkeler yabancı yatırımcılar açısından riskli pazarlar olarak görülmekteydiler(Paradine, 1996: 73). Fakat son yıllarda bu tür ülkelerin sosyo-ekonomik yapılarında sürekli ve hızlı değişimleri/iyileşmeleri gerçekleştirmeleri bu ülkelerin dünya pazarına uyum sağlayabilmelerini, hatta gelişmiş ekonomiler karşısında güç kazanmalarına ve kısa zamanda diğer rakiplerine göre üstünlük sağlamalarına neden olmuştur(Volcker, 1997).

Batılı yöneticiler işletmelerinde kendi ülkelerinde karşılaştıkları ve çözme yetenekleri başaramadıkları sürdürülebilir kalkınma, maliyet azaltımı, yeni endüstriyel alanların açılmasının güçlüğü gibi önemli hale gelen problemleri yükselen ekonomilere yoğunlaşarak çözmeye çalışılmaktadır. Bu ülkelerde eğitime verilen önem ve eğitilmiş işgücünün toplam işgücüne oranı sürekli artarken, gelir düzeyi de eğitime paralel olarak gelişme göstermektedir. Yukarıda saydığımız faktörlerin de etkisiyle batının lüks mallarını aşırı talep eden yeni bir müşteri tipi oluşmuştur. Oluşumun temelinde bu tür malları satın alabilecek gelire sahip müşteri sayısında da görülen artışın da büyük katkısı olmaktadır. Bu artış, toplam milli gelirdeki artışla desteklenirken, asıl gelir dağılımının bozulmasıyla sürekli beslenmektedir. Bu yeni yapıya paralel olarak batılı firmalar amaçlarını gerçekleştirmek için biçilmiş kaftan olarak nitelenen yükselen ekonomiler sahip oldukları büyük pazar potansiyeli ve tüm diğer özellikleriyle önemli pazarlar olarak görülmektedir. Bu tür pazarlara yönelmesiyle, batılı firmalar daha önce gerçekleştirmeyi düşündükleri işletmenin küçülme gibi alternatiflere yönelmek zorunda kalmayacaklardır.

¹ Çalışmada gelişmekte olan ülkelerin geneli için konuşulduğunda “gelişmekte olan”, yükselen ekonomi için örnekler verildiğinde de “yükselen” kavramları kullanılmaktadır.

² Çin, Hong Kong, Hindistan, Endonezya, Malezya, Filipinler, Singapur, Güney Kore, Tayland, Arjantin, Brezilya, Şili, Meksika, Venezüella, Yunanistan, İsrail, Portekiz, Güney Afrika, Türkiye, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Rusya.

3. Yükselen Ekonomilerin Özellikleri

3.1 Sosyo-Ekonomik Yapı

Dünyadaki nüfusun yaklaşık % 75'i yükselen ekonomilerde yaşamlarını sürdürmektedirler. Ayrıca bu ülkelerin sahip olduğu nüfus artış oranlarının diğer gelişmiş ülkelerden yüksek olması ve nüfusun giderek alım gücünü kuvvetlendirmesi, pazar potansiyeli büyüklüğü açısından bu ülkelerin önemini daha da arttırmaktadır. 1.3 milyar nüfusuyla Çin ve yaklaşık 1 milyar nüfusu, yüksek nüfus artış oranıyla Hindistan ve diğer yüksek nüfuslu ülkeler sınırlı pazar potansiyeline sahip batılı ülkelerin iştahlarını kabartacak kadar önemli ve gözde pazarlardır. Bu ülkelerde yaşanan nüfus artışı ve pazar potansiyeli açısından ön plana çıkarmaktadır.

Yükselen ekonomilerin önem kazanmasının diğer bir nedeni de, gelişmiş ülkelere nazaran daha genç ve dinamik bir nüfusa sahip olmalarıdır. Genç nüfusun dünyayı algılama şeklinin sürekli değişmesi, beklentilerinin batı toplumlarındaki değerlerden etkilenerek eskiye göre daha tüketici bir kimlik kazanması ve ülkenin ekonomik açıdan gelişmesi sonucu oluşan gelir artışı toplam talep miktarını hızla arttırmakta, yükselen ekonomilerin kalkınmasına yardımcı olmaktadır (Neace, 1999: 149-159). Her ne kadar gelişmiş ülkeler sahip olunan zenginlikler ve kişi başına GSMH açısından ileride olsalar da, gelişme aşamasında ve yeni düzene uyum sağlama savaşında olan yükselen ekonomiler aradaki açığı kapatmaya çalışmaktadırlar (Estes, 1998: 3-7).

Yükselen ekonomilerde yaşanan hızlı gelişmenin en önemli sonuçlarından birisi de, gelir dağılımındaki bozukluktur. Ülkede zengin ve fakir arasındaki ekonomik dağılım, zengin kesim lehine devamlı değişmektedir. Bir yandan bu ülkelerdeki gelir dağılımının kötüleşmesiyle ülke GSMH'sından aldıkları pay sürekli azalan ve gitgide daha zor koşullar altında yaşamak zorunda kalan bir grubun varlığının yanında, diğer yandan hızlı değişen ortamda oluşan açıkları kullanarak yaşam standartlarını beklenmedik bir hızda arttıran ve gün geçtikçe lüks harcamalara yönelen bir grubun bulunması da (Kotler, Jatusripitak ve Maesincee, 1997: 8-10) bu tür pazarlara değişik açılardan yaklaşılmaya ve farklı müşteri gruplarına hitap edecek çeşitli işletmelere ev sahipliği yapmasına olanak tanımaktadır.

Yükselen ekonomilerde eğitim olanaklarından toplumun diğer kesimlerine nazaran daha iyi yararlanan, dünyadaki gelişmeleri izlemeye öncelik veren öncü normları kendisi yapısına adapte etmeyi başarmış elit grupların toplumda ön plana çıkması ve önem kazanmaları toplum yapısında farklı sosyal katmanların oluşmasına neden olmuştur. Bu ülkelerde orta sınıf olarak nitelenen kesimin toplumdaki yerinin artması, bu grup üzerinde oluşan ilgiyi arttırmaktadır. Eğitim olanaklarından yararlanamayan ve bu nedenle yenilikleri takip etmekte zorlanan bir kesimin de

bulunması ülkenin gelişme potansiyelini sınırlandırmaktadır. Toplumsal kesimler arasındaki artan farklılıklar sonucu önemli problemler ortaya çıksa da, bu farklılıkların ülkenin yeni kimlik kazanmasında önemli bir rol aldığını söyleyebiliriz. Toplumda farklı istek ve beklentilerin oluşması, bu kesimler arasındaki diyalogun ve paylaşımın zamanla artması, bu tür ülkelerin gelişiminde dinamik bir güç olarak kendisini göstermektedir.

Yükselen ekonomilerde farklı geçmişe, sosyo-kültürel yapı ve özelliklere sahip etnik grupların bulunması ve bu farklı gruplar arasında yaşanan politik, sosyal, ekonomik vb. çekişmelerin bulunması ülke riskini arttırmaktadır. Etnik farklılıklardan kaynaklanan problemlerin ekonomik yapının bozukluğundan beslendiği de göz önüne alındığında, varolan problemlerin çözümü için ekonomik fırsatların ve eğitim olanakların bu kesimler arasında eşit şekilde dağılımının sağlanabilmesi gereklidir. Bu ülkelerdeki problemlerin gerçek nedeni, geçiş döneminde uygulanan yanlış politikalar ve etik yapıda görülen çözümlerdir.

Yükselen ekonomilerin yapısında barındırdığı az sayıdaki büyük aile şirketleri ekonomik alanda çok etkin rol almaktadırlar. Bir yandan ülkedeki hızlı değişimden doğan çeşitli açıkları kullanıp, pazarı tanımının verdiği güç ve kendine güven ile politik çevrelerle olan yakın ilişkilerinden de güç alan bu firmalar, ülke ekonomisinde vazgeçilmez gibi görünen konumlar elde etmişlerdir. Bu firmaların ürün yelpazelerinin genişliği, pazarlama ağlarının yaygınlığı kazanılan rolün önemini bir kaç kat daha arttırmaktadır. Ülkedeki bir çok sektörde yatırımları bulunan ve politik alana her an baskı yapabilen bu firmalar yabancı sermayeyle de ortak girişimlerde öne çıkıp, çeşitli projeler geliştirerek oligopolist yapıyı koruma gayreti göstermektedirler.

3.2 Yüksek Büyüme Oranı

Yükselen ekonomilerin son yıllarda ekonomik açıdan daha liberal bir kimliğe sahip olabilmek için gösterdikleri çaba ve bu çabaların karşılığı olarak elde ettikleri yüksek sürdürülebilir büyüme hızı, bu tür ülkeleri gelişmiş ülkeler ve ÇUŞ'lar arasındaki önemini bir kat daha arttırmaktadır (Euromoney, 1999: 168-171). Yüksek büyüme oranına sahip ülkelerde gelişmiş ülkelere nazaran daha büyük bir gelişme alanının bulunması, bir çok uluslararası organizasyonun ve yardım gruplarının da yardımlarıyla bu hızlı büyümenin desteklenmesi, bu ülkelerdeki küresel değişmeyi ve gelişmeyi hızlandırmaktadır (IMF, 1998: 10-15). Hızlı büyüme ve dünya pazarlarındaki rekabet boyutunun farklılaşması, bu pazarları cazip hale getirmiş ve uluslararası alanda yer almak isteyen işletmelerin stratejilerini bu ülkeler lehine değiştirmelerine neden olmuştur (Dawar ve Frost, 1999: 119-121).

3.3 Yüksek Risk

Bu kadar hızlı gelişme ve değişim gösteren ülkelerde karşılaşılan en büyük sorun ise her türlü riskin yüksekliğidir. Bir çok yükselen ekonomide politik ve ekonomik belirsizliğin beraberinde getirdiği geleceğin öngörülmesinde yaşanan zorluklar, uzun dönemli tahminlerin yapılamaması, stratejilerin sadece kısa dönemli oluşturulabildiği riskli bir ortam karşımıza çıkmaktadır. Bu durum ÇUŞ'ların yatırım kararlarında olumsuz bir faktör olarak yer almaktadır.

Demokratik altyapıyı oturtmakta zorlanan, geçmişteki deneyim ve yaşam tarzlarından sıyrılıp özgürlükçü bir yapıya kavuşmakta güçlük çeken bu ülkelerde politik belirsizliğin uzun dönemde ülke gündeminden uzaklaşmaması dengelerin oturmasını güçleştirmektedir. Kutsal devlet anlayışının hala sivilleşmenin önünde büyük bir engel olarak yer aldığı bu tür devletlerin (özellikle eski doğu bloğu ülkeleri) eğitim mekanizmalarındaki problemlerin de etkisiyle, eski yönetim tarzını kaldırmakta ve yeni anlayışı yapılarına yerleştirmekte zorluk çekmektedirler(Khanna ve K. Palepu, 1997: 42-44).

Bir yandan liberal ekonomiye sahip olan, dünya ile bütünleşme çabası içinde bulunan, diğer yandan da özgürlükleri kısıtlayan, demokratik mekanizmaları işlevsel hale koyamayan ve eğitimsiz, vizyonu dar politikacı ve yöneticilerle ülkeyi 21. yüzyıla taşımaya çalışan bu tür ülkelerde oluşan politik risk, yabancı işletme ve yatırımcılar açısından (Khanna ve K. Palepu, 1999: 125-131) çoğu zaman korkutucu bir boyut kazanmaktadır.

3.4 Politik Yapının Etkin Çalışmaması

Hızlı gelişme trendi yakalamış bu ülkelerin büyük bir bölümünün demokratik deneyimleri yeterli düzeyde değildir. Modern dünyadan farklı işleyen devlet mekanizmalarıyla, kendilerine özgü kurumların bir çoğu rekabetçi bir görüntü vermemektedir. Bu ülkeler yaptıkları reformları, politik kurumlarıyla desteklediklerini, atılan adımları bilimsel temellere dayandırmak istediklerini belirtse de, bürokratik, devletçi yapının kısa sürede değiştirilmesi ve 21. yüzyıla uygun modern bir yapının oluşturulması kolay olmadığı için problemler büyümekte ve ülkelerin başarılı olma süresini uzatmaktadır.

Ülkenin gelişme yapısıyla örtüşmeyen yönetim anlayışının değiştirilmemesinin belirgin nedeni, politik ve ekonomik gücü ellerinde tutan kesimlerin bu gücü ve kullandıkları olanakları kaybetme korkusu içinde bulunmalarıdır. Her ne kadar gerçekleştirilen reformlarda bu kesimlerin katkısı var gibi görülsede, ellerindeki gücün büyük bölümünü kaybetme korkusu, ülkenin gelişmesine katkıda bulunacak radikal değişimlerden kaçınmalarına neden olmaktadır. Böylece sistem politik yapıda bozulma

ve yozlaşmayla karşı karşıya kalmaktadır. Kamu yönetiminde başlayan yozlaşma, ülkelerin varlıklarını borçlu oldukları değerlerin kaybolmasına ve yozlaşmanın kademe kademe toplumun her tabakasına yayılmasına neden olmaktadır(Khanna ve Palepu, 1999: 125-129). Kültürel yapı hızla değişmekte ve rüşvet yükselen değer olarak algılanmaktadır. Bu yüzden demokratik altyapısı bulunmayan ve gerçekleştirdikleri değişimi özümsemeyen ülkelerin politik yapısında kararsızlık, devamsızlık, yozlaşma gözlenmektedir.

3.5 Enflasyonist Ekonomi

Yükselen ekonomilerin kendine özgü diğer bir özelliği de, yüksek enflasyonun tüm ekonomiyi etkisi altına almış olmasıdır. Etkisiz ekonomik politikaların uygulanmaya devam edilmesi, disiplin altına alınmamış ve gelecek düşünülmeden alınan kararlar nedeniyle kronik hale gelen enflasyon bir çok problemin ana kaynağını oluşturmaktadır(The Economist, 1999: 19-21). Enflasyon, ekonomiyi sürekli tehdit eden bir güç halini almakta ve ülkenin yaşama koşulları gittikçe -özellikle de düşük gelir grupları için- zorlaşmaktadır.

Enflasyon nedeniyle sermaye maliyetinin hızla artması, yatırımların miktarını negatif yönde etkilemekte, tasarrufla bulunma ve bu tasarrufların yatırıma yönelme oranlarının da azalmasına neden olmaktadır. Gelişme yolunda büyük çabalar harcayan bu ülkelerin yaşam kaynağı olan yeni yatırımların miktarının azalması bir çok zorluğu beraberinde getirmektedir. Ticaret sektörünün, ülkenin gelişmesi için katalizör görevi yapan sanayi yatırımlarına nazaran, daha tercih edilir hale gelmesi problemler içinde ülkeye en büyük zarar verenidir.

4. Yükselen Ekonomilerde Karşılaşılan Zorluklar

Yükselen ekonomiler birbirleriyle karşılaştırıldığında sahip oldukları temel yapılar ve kurumlar açısından büyük farklılıklar gösterse ve kendileriyle özdeşleşmiş farklı kimlikleri ön plana çıksa bile, bu tür ülkeler aynı kriterlerle değerlendirildiğinde karşımıza gelişmiş ülkelerden farklı manzara çıkmaktadır. Her ne kadar yükselen ekonomilerdeki yaşam tarzı, alışkanlıklar, kısaca bir çok şey çabuk değişim gösterip modern dünyanın tarz ve standartlarına beklenmedik şekilde ulaşmış, uyum sağlasa da, geçiş sürecinde bulunan ülkelerin yaşadığı bazı temel güçlükler ve farklılıkların belirtilmesi, yükselen ekonomilerin bu dönemde yaşadığı aşamaları ve karşılaştığı engellerin gerçek anlamıyla anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

Ekonomik açıdan dengeli bir görünüm sergileyen, global göstergeler açısından güçlü, sürdürülebilir gelişme potansiyelini yapısına yerleştirmiş ve gelişmiş ülke statüsünü yakalamış dünyanın öncü ülkelerinde devletin ekonomide almış olduğu rol

sınırlıdır. Her ne kadar bu ülkelerde belirli alanlarda (askeri araç gereçler, altyapı yatırımları, eğitim vb.) kamu özel sektörün önüne geçse de, bütün açısından bakıldığında kamunun ağırlığı oldukça azdır. Fakat bir çok yükselen ekonomide, devlet kuralları belirleyen ve bu kuralları denetleyen önemli bir oyuncu olarak piyasalarda yer almaktadır. Bu özelliği nedeniyle, gelişmiş ülkelerin kamu sektörü/devlet batılı firma ve ÇUŞ'larca müşteri olarak kabul edilmekte ve ilişkiler bu yönde ilerlemektedir. Hatta kamu iktisadi teşekküllerinin, kamuya bağlı diğer organizasyonların ekonomide oldukça geniş yer kaplaması yüzünden, özel şirketlerin hareket alanı daralmakta ve işletmeler kendi devletiyle rekabet etmek zorunda kalmaktadır.

Bir çok yükselen ekonomi kamu sektörü almış olduğu kararlar, uyguladığı kanun ve yönetmelikler ve ülkenin her yanını saran bürokratik mekanizmalarıyla ekonomideki ağırlığını gün geçtikçe daha yoğun hissettirmektedir. Hızla büyüyen ekonomiyi yönlendirmek ve kamu sektörünün ihtiyacını karşılamak için gerekli olan finansman, iç ve dış borçlanmayla karşılanmaktadır. Aşırı borç yükü, faiz oranlarını arttırmakta, bu da ülkedeki ekonomik faaliyetlerin yönünü ve hızlanmasını engellemektedir. Bu tür ülkelerin bir çoğunda eğitim, sağlık, ulaşım, enerji vb. temel alanlar kamu kontrolünde olduğu için, ülkedeki yapılaşma da (müteahhitlik işleri) devlet kontrolü altında tutulmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler açısından önemi oldukça büyük olan bu sektörlerin kamu elinde tutulması, özel sektör ve kamu arasındaki ilişkilerin boyut değiştirmesine, yozlaşmanın artışına neden olmaktadır.

Kamunun güçlü olduğu bu ülkelerde, liberal değişimin başlangıç noktası özelleştirme süreçlerinde ve ülkenin temel altyapısını oluşturacak büyük projelerin gerçekleşmesinde uygulanan yap-işlet-devret gibi modellerde devletin tek karar alıcı olarak ağırlığını sürdürmektedir. Ayrıca devlet, açmış olduğu bazı büyük ihaleler ya da projelerde yabancı çok uluslu şirketlerle ortak girişimler (Joint venture) oluşturarak devlet ve ekonominin ne kadar iç içe olduğunu göstermektedir.

Yükselen ekonomilerde karşılaşılan diğer bir sorun da ticari, yasal ve organizasyonel altyapının yetersiz oluşudur. Bu problemlerle dolu yapının üzerine kurulmaya çalışılan yeni ekonomi kısa zamanda büyük açıklar vermeye ve gelişimin yükünü kaldırmakta zorluk çekmeye başlamıştır. Her ne kadar değişimin bu kadar hızlı yaşandığı organik/ inorganik yapılarda önemli problemlerle karşılaşılması çok normal görülse de, rekabetin bu kadar yıkıcı olduğu dünya pazarlarında sağlam olarak nitelenebilen ekonomik tabanın oluşması için, özellikle yasal yapının dünya standartlarında, gelişime destek veren bir biçimde oluşturulması gereklidir. Yeni ve eski yasalar arasında çeşitli uyumsuzlukların bulunması, yasalarda açıklanmayan farklı durumlarla karşılaşılması, yeniliğe açık olmayan sadece kurulu düzeni korumaya yönelik, değişimi yapısına adapte etmek istemeyen yasalarla rekabetçi bir devletin

oluşturulmaya çalışılması önemli aksaklıkları beraberinde getirmektedir. Yasal yapıdaki sorunlarla birlikte, yaşanan değişimi destekleyemeyen fiziki altyapı yetersizliklerinin nedeniyle, endüstriyel gelişimin, altyapı yetersizlikleri yüzünden ülke çapına yayılamaması da bu tür ülkelerde ön plana çıkan özelliklerden sadece birisidir.

Yükselen ekonomilerde karşılaşılan diğer bir sorun da, entelektüel ürün haklarıyla (Intellectual Property Rights) ilgili uluslararası düzenlemelerin yapılmaması ya da bu konuda alınan kararlara rağmen bu yasaların uygulanmasında gevşek davranılmasıdır. Taklit ürünlerin piyasalardaki dolaşımının hızlandığı ve her türlü sanat eserlerinin kolaylıkla çoğaltılıp el değiştirmesi, en önemlisi bu etkinliklere devlet tarafından ekonominin canlandıracağı düşünüldüğü için göz yumulması, bir yandan haksız kazançların oluşmasına yol açtığı gibi, diğer yandan da yıllarca süren Ar-Ge faaliyetleri ve harcanan milyonlarca dolar sonunda elde edilen ürünleri bu pazarlara sunmak istemeyen çok uluslu işletmeler için yatırım alternatifleri arasından çıkmasına neden olmaktadır.

Bu ülkelerin diğer gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere göre bir farkı ise değişken politik ve sosyal yapının varlığıdır. Politik yapıda yaşanan farklılık ve karşılaşılan problemler daha önce açıklamıştı. Politik yapıya paralel olarak sosyal yapıdaki yeniden yapılanma/farklılaşma da çok hızlı gerçekleşmektedir. Özellikle tüketim eğilimli değişen sosyal yapının hızla kendisine batının normalarını yerleştirmesi ve bu arada sınırlı gelirlerle kendisinden zengin batı ülkelerindeki yaşam düzeyini yakalamaya çabası içinde bulunması ve sadece batının tüketim yönlü davranışlarının yapıya kazandırılıp, teknik gelişmelere önem veren yönünün göz ardı edilmesi de, ülkelerin yaşadığı en önemli sorunlardandır. Sosyal değişimle birlikte bu değişime ayak uyduramayan politik yapının da gedikler vermesi, demokratik yapının işleminde karşılaşılan sorunların artış göstermesi, kısa dönemli politik kararların uygulamaya konulması, politikacıların politik kariyerlerini korumak amacıyla kendilerinde ödün vermeleri ya da vermeye hazır bir görünüm çizmeleri karşılaşılan problemlerin kısa da olsa bir açıklamasıdır.

5. Yükselen Ekonomilerin Avantajlı Yönleri

Daha önceki bölümlerde bahsedildiği gibi gelişmiş ülkelere ve diğer gelişmekte olan ülkelere nazaran oldukça hızlı büyüyen bu dinamik ülkeler, dünya ekonomisinde sahip oldukları konum sürekli gelişmektedir. ABD başkanının yaptırdığı bir araştırmaya göre, yüksek büyüme oranları (%12) ve sahip oldukları büyük gelişme potansiyel ve alanıyla yükselen ekonomiler gelecek yıllarda dünya pazarlarında büyük yer elde edeceklerdir. Gelişmiş ülkelerin yıllık ortalama %2 büyüme oranına sahip olduğu ve gelecek 20 yıl içinde yükselen ekonomilerin global GSMH içindeki

paylarını % 10.2'den % 20.7'ye çıkaracakları göz önüne alındığında, bu ülkelerin tüm çok uluslu şirketler ve batılı firmalar için çekici pazarlar haline aldığı görülmektedir.

Bu tür ülkelerin bir çoğunda devletçi yapının yerini daha liberal yapılara bırakması, kamunun ekonomi içindeki payını azaltma çabasına girmesi, yabancı sermaye için yeni teşviklerin verilmesi, bu ülkelerin daha ön plana çıkmasına yardım etmektedir. Gerçekleştirilmeye çalışılan özelleştirme faaliyetleri yabancı sermayeye yeni yatırım alanları yaratılabilmektedir. Bireysel ilişkilerin çok önemli hale geldiği bu ülkelerde, özelleştirme faaliyetlerine katılma sayesinde kamu ile olan ilişkiler geliştirilip, daha sonra girilmesi düşünülen ihale ve özelleştirme çalışmaları için lobi oluşturma imkanı yaratılmaktadır. Bu ülkelerdeki kamunun gücü ve bürokrasideki çözülme-yozlaşma yüzünden kamu ile ilişkisi olan yabancı firmaların ne kadar büyük olanaklara sahip olabileceği rahatlıkla tahmin edilebilir.

Yükselen ekonomilerde dünya nüfusunun büyük bir bölümünü yaşaması ve bu nüfusun sürekli tüketim alışkanlıklarını değiştirerek, batı tüketicinin normlarını yapılarına yerleştirmeleri, ayrıca ülke yapısında yaşanan değişim nedeniyle endüstrinin bir çok ihtiyacının batı ülkelerinden karşılanması, bu ülkelerin dünya ithalatından aldıkları payı da büyük boyutlara ulaştırmıştır. İthalat miktarlarının sürekli artış göstermesi yüzünden ihracatçı yabancı firmalar açısından önemli pazarlar olarak anılmaya başlamışlardır.

Bu ülkelerin rekabet sistemlerinin tam olarak oturmamış olması, geleceği görebilen, uzun dönemli planlar oluşturabilen ve bu pazarlara ilk girme başarısını gösterip ilk giren avantajını yakalamış yabancı firmalara büyük hareket alanları, büyük avantaj sağlamaktadır. Büyük kar marjlarının ve artan pazar potansiyelinin bulunduğu alanların ülke çapında oldukça fazla ve bu alanlarda yerel rakiplerin güçsüzlüğü, yabancı rakiplerin bu pazarları keşfedememesi de yükselen ekonomilerin önemlerini bir kat daha arttırmaktadır.

Gelişmeyi desteklemek isteyen, üretimi arttırıp pazarlara hareketlilik ve dinamizm getirmek isteyen kamu yöneticileri, bu pazarlara yabancı sermayenin girmesini kolaylaştırıcı tedbirler alırken, üretici ve pazarlamacı firmaları aşırı kuralcı yapılarıyla boğmamak ve ülkeye yatırım yapan firma sayısını arttırmak için geniş hareket alanı bırakmaya çalışmakta ve oluşan pozitif gelişmelere destek olmak istemektedir. Üretimi arttırmak, ülke ekonomisini canlandırmak için her yolun mübah olduğu düşüncesinin bu ülkelerin bir çoğu tarafından kabul edilmesi batı dünyasının bu ülkelere karşı olumlu yaklaşımlarını da arttırmaktadır.

6. Yükselen Ekonomilerdeki Çekici Sektörler

Yükselen ekonomiler son yıllarda ekonomik ve sosyal yapılarını hızla değiştirdikleri ve kendilerine farklı kimlik kazandırmakta kararlı oldukları için öncelikle altyapı çalışmalarına büyük önem vermişlerdir. Enerji sektörünün tüm üretim birimlerine yapmış olduğu büyük destek yüzünden bu ülkelerde gelişimde en gözde sektör özelliğini korumaktadır. Enerji sektöründeki hızlı gelişmeyi ulaşım, inşaat gibi sektörler de takip etmekte ve buralardaki yoğun ve hızlı değişim batılı firmalar için büyük iş olanakları oluşturmaktadır.

Dünyadaki iletişim sektörünün hızla modernleşmesi bu ülkelerde de hissedilse de eski teknolojilerin yurt çapına yayılması yüzünden bu ülkeler için problemler bir sektör görünümündedir. Dünyaya entegre olabilmenin iletişim sektöründeki gelişmeyle başarılabileceğini bilen bu tür ülkelerde, iletişim ekipman ve hizmetleri için büyük bir talep oluşmakta ve büyüyen talep sıcak bir pazarı da beraberinde getirmektedir.

Yaşanan değişimlerle beraber, dünya konjonktürüne paralel olarak çevresel duyarlılıkların artması çevre kirliliğini kontrol eden ve uyarıcı özellikler taşıyan çevresel kirlilik ekipmanları üreten firmalara da pazarlarda büyük olanaklar sunmaktadır. Sağlık sektöründe de modernleşme sağlanabilmesi için medikal araç ve gereçlerle beraber, bilimsel araştırmalar için gerekli ekipmanları için de, önemli bir pazar olarak görülmektedir.

Yukarıdaki sektörler ek olarak, endüstri ve tarım makineleri, endüstriyel alet ve ekipman sektörleri de sürekli büyümektedir. Bu araç ve gereçlerin ithalatının artmasıyla birlikte, sektörler yurt içi ve dışından da sürekli yatırımların yapılması rekabeti arttırmakta, pazarların büyüklüğünü ortaya koymaktadır.

Ayrıca yaşam düzeylerinde de sürekli düzelmeler görülmesiyle beraber talep yapısı değişim göstermekte, buna paralel olarak da otomotiv, spor malzemeleri, elektronik mal ve küçük aletler, bilgisayar sektörleri de kendilerine büyük yer edinmektedirler.

Ülke ekonomisinde özel sektörün payını ve önemini arttırması, devletin piyasalardan çekilme çabası içinde bulunması da yerel firmalara pazarlama, finansman, mühendislik gibi önemli konularda politika ve strateji oluşturmalarına yol gösterecek danışman firmalar için de büyük bir pazarın oluşmasına olanak vermiştir. Bunlara paralel olarak sigorta, eğitim, sağlık gibi sektörler de sahip oldukları büyük potansiyellerle gözde sektörler olarak bu tür ekonomilerde stratejik yer almaktadırlar.

Sonuç

1960-70'li yıllarda ekonomik açıdan zayıf olarak kabul edilen, kendi kabuğundan sıyrılamamış, dışa kapalı ve iç yapısındaki olası gelişmelere izin

vermeyen az gelişmiş/gelişmekte olan ülkeler, dünyada son 20-25 yılda yaşanan bu hızlı değişimden çok etkilenmişlerdir. Yaşanan küresel değişim öncesinde dünya pazarlarında oligopolistik bir yapıda çok rahat hareket edebilen gelişmiş ülkeler, diğer gelişme isteğinde olan ülkelere rahatsız edilmeye başlanmıştır.

Yoğun küresel rekabet ortamında, rekabet güçlerini her geçen gün arttıran yükselen ekonomiler, diğer gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere farklı yapılarıyla dikkat çekmektedirler. Rekabet yarışına oldukça gerilerden başlayan bu ülkeleri şimdiki konumlarına taşıyan en belirgin özellikleri, kendilerine özgü sosyo-ekonomik yapıları, yüksek büyüme oranları ve esnek karar alma mekanizmalarıdır. Buna karşın enflasyon, yüksek ekonomik ve finansal risk ile yaşanan değişime politik yapının uyum sağlayamaması gibi sorunlar (The Economist, 1999: 19-22) bu ülkelerin karşılaştığı engeller olarak görülmektedir.

Kaynaklar:

- Çavuşgil, S. T. ve P. N. Ghauri (1990), **Doing Business in Developing Countries : Entry and Negotiation Strategies**, New York : Routledge, ss. 10-15.
- Dawar, N. ve T. Frost (1999), "Competing with Giants, Survival Strategies for Local Companies in Emerging Markets" **Harvard Business Review**, Mart-Nisan, ss. 119-121.
- Estes, R. J. (1998), "Social Development Trends in Transition Economies, 1976-1996" **Conference on Progress and Challenges of Economies in Transition**, Michigan State University Center or European and Russian Studies, 23-25 Kasım, East Lansing, ss. 3-7.
- Euromoney (1999), "The 1999 Guide to Risk & Reward in Emerging Economies" **Euromoney**, Nisan, Sayı: 10, ss. 168-171.
- Garten, J.E. (1996), "The Big Emerging Markets", **Columbia Journal of World Business**, Vol. : 31, No:2, ss. 6-8.
- IMF (1998), "Main Developments in the World Economy" **Annual Report 1998, IMF**, London, ss. 10-15.
- Khanna, T. ve K. Palepu (1997), "Why Focused Strategies May Be Wrong for Emerging Markets" **Harvard Business Review**, Temmuz-Ağustos, ss. 42-44.
- Khanna, T. ve K. Palepu (1999), "The Right Way To Restructure Conglomerates in Emerging Markets" **Harvard Business Review** Temmuz-Ağustos, Vol. : 77-4, ss. 125-131.
- Kotler, P. , S. Jatusripitak ve S. Maesincee (1997), **The Marketing of Nations**, New York: The Free Press, ss. 8-10.
- Krugman, P. (1994), "Does Third World Growth Hurt First World Prosperity" **Harvard Business Review**, Temmuz-Ağustos, s. 153.
- Moskin, R. (1988), "The Third World Asks for a Fair Deal" **World Press Review**, ss. 33-34.
- Neace, M. B. (1999), "Entrepreneurs in Emerging Economies: Creating Trust, Social Capital, and Civil Society" **Annals of the American Academy of Political and Social Science**, Thousand Oaks, Vol. : 565, ss. 149-159.
- Osman-Gani, A. M. ve T. S. Toh (1999), "International Business Competitiveness of Asia-Pacific Countries: A Singapore Perspective" **Competitiveness Review**, Vol. : 9- 1, ss. 1-8.
- Paradine, T. J. (1996), "Venturing Abroad: The Challenges of Emerging Economies" **Risk Management**, Vol. : 43-7, s. 73.

- Shell, R. "An Inside Look at Emerging Economies",
http://www.wharton.upenn.edu/alum_mag/issues/winter1999/feature_4.html
- The Economist (1999), "Re-emerging Economies" **The Economist**, 24 Nisan, Vol. : 351-8116, ss. 21-23.
- The Economist (1999), "The World Economy: Could It Happen Again?" **The Economist**, 20 Şubat, Vol. : 350-8107, ss. 19-21.
- Volcker, P. A. (1997), "Global Markets and the Emerging Economies"
<http://www.trilateral.org/membership/membtxts/pv971215.htm>
- P. Krugman (1994) "Does Third World Growth Hurt First World Prosperity" **Harvard Business Review**, July-August, s. 153.
- R. Moskin(1988) "The Third World Asks for a Fair Deal" **World Press Review**, ss. 33-34.
- Riesenberger, J. R. (1999), " The Global Challenge " 1999 International Business Institute for Community College Faculty, MSU, 26 Mayıs.